

köze az élő beszéd. Ezért korszakunk, amely mozgalmasabb, dinamikusabb, mint az előző korszakok, továbbra is tiszteletben tartja az élő szót, mint meggyőzősi, személyiségformálási eszközt, de egyúttal felhasználja a tudatformálás más eszközeit, lehetőségeit is.

IRODALOM

- Kardos Lajos*: Általános pszichológia. Tankönyvkiadó, Bp. 1964.
Kelemen László: A pedagógiai pszichológia alapkérdései. Tankönyvkiadó, Bp. 1967.
Nánási Miklós: Pedagógia. Tankönyvkiadó, Bp. 1971.
Rubinstein: Az általános pszichológia alapjai. Akadémiai Kiadó Bp. 1964.
Rubinstein: Lét és tudat. Kossuth Kiadó, Bp. 1962.

DR. BELYEYI LÁSZLÓ—DR. GULÁCSY ÉVA—RICHTER SÁNDORNÉ
MOLNÁR JÓZSEFNÉ—GÖBÖLÖS JÓZSEFNÉ
Tanítóképző Intézet, Kaposvár

Hazafias nevelés az olvasás és környezetismeret koncentrációjában

DR. BELYEYI LÁSZLÓ

I. ALAPVETŐ ELVI KÉRDÉSEK

A hazafias nevelés az utóbbi időkben iskoláink oktató-nevelő munkájának egyik legfontosabb feladatává vált. Ez az a terület, amely hosszú időn át nem kapott érdeme szerinti hangsúlyt. Ezért inkább csak a politikai-mozgalmi életből átvett, az iskolai munkában történő alkalmazásra kevésbé kidolgozott formulákkal rendelkezünk. Az idő követeli, hogy rendszeresen foglalkozzunk az iskolai hazafias nevelés konkrét feladatainak a megvitatásával. Amikor ezt most megkíséreljük az alsó tagozatos munka egyes vonatkozásaiban, első fejezetként érinteni kell néhány alapvető elvi kérdést.

Először is meg kell mondani, hogy a hazához való viszonyunk napjainkban is van két olyan szélsőséges formája, amelyektől óvakodnunk kell. Az egyik ezek közül a nemzeti közömbösség, a kozmopolitizmus, amelyik lehet világpolgári hazátlanság, de lehet kispolgári, önző közömbösség is. Az utóbbi kezd nálunk nagyon tért hódítani, és ezért kell felfigyelni rá, mert tanítványaink ilyen jellegű nézeteket is hozhatnak hazulról.

A másik szélsőséges eset az irreális nacionalizmus irányába hajló sovíniszta álláspont, amelyik vagy jól művelt, tudatos reakcionizmusból táplálkozik, vagy pedig műveletlen és tájékozatlan beszűkülésből. Saját népünk értékeinek indokolatlan túlbecsülése ez, más népek megvetése, gyűlölete, ami aztán a hazaszeretet és az egyetemes nemzetközi haladás szembeállítását eredményezi szinte elkerülhetetlenül.

Ha tanítványainkat a mi viszonyaink között hazaszeretetre akarjuk nevelni, nyilvánvaló, hogy csakis a szocialista hazaszeretet felé fordulhatunk, amelynek a főbb ismérveit, mint didaktikai célkitűzésünket jól kell ismernünk, és elsősorban saját magunk számára szavakba öntenünk. Ezeknek az ismérveknek – hivatkozva Mőd Aladár idevágó megállapításaira is – három fő csoportját szeretném ismertetni.

Az ismérvek első pontját alkotja népünk, nyelvünk, országunk, kultúránk józan, reális becsülése, szeretete. Jogos nemzeti büszkeség, bensőséges, forró érzelmek bon-

takozhatnak itt ki, anélkül, hogy ezzel másokat bántanánk, vagy ködös túlzásokba esnénk. Ide tartozik haladó történelmi és kulturális örökségünk feltárása, értékelése, megbecsülése. Ezen a téren nekünk magyaroknak igazán van mivel büszkélkednünk, ha igaz is, hogy haladó hagyományaink egyik-másik fejezetében a korszerű tudományos kutatások és viták hatására bőségesen van mit újraértékelni, realisabban mérlegre tenni. És mindjárt hozzá is fűzhetjük: nem helyes, ha akár a nyelvnek, akár a múltnak a szeretete, üres, mellveregető szavakban nyilvánul meg. A haza konkrét megnyilvánulási formáit – így haladó történelmi és kulturális hagyományainkat is – nemcsak szavakban, hanem hozzájuk méltó tettekkel kell szeretnünk.

A második pontban végére járunk haladó hagyományainknak egészen napjainkig. Logikusan gondolkozva ahhoz a következtetéshez jutunk, hogy mindazt, amiért legjobbjaink életüket áldozták, a szocializmusban tudjuk valóra váltani. Legnagyobb vívmányunk, hogy a nemzeti vagyon – amelynek igazságosabb elosztásáról annyi vita volt a múltban – ma nem egy szükséztű kizsákmányoló csoport kezében van, hanem a dolgozó nép állama rendelkezik vele. És ha a fejlődés lassú is, bizonyíthatóan az a cél, hogy a legszerényebb és legnagyobb fizetésű kategóriák között évről évre kisebb legyen a különbség, és hogy végül is emberhez méltó életet tudjunk biztosítani hazánk minden becsületes dolgozójának. Ha úgy vesszük, hogy a szocializmus napjaink leghaladóbb társadalmi rendszere, a ma élő magyarok, így mi pedagógusok és tanítványaink, akkor leszünk méltók legszebb haladó hagyományainkhoz, ha Kölcsey, Petőfi és a többiek példájára össze tudjuk egyeztetni hazánk forró szeretetét az emberi haladás mai legkorszerűbb – szocialista! – eszményeivel.

A harmadik pontban az internacionalizmusról kell beszélnünk. Ez más népek megismerését, megbecsülését jelenti, a velük való együttműködést a tartós béke érdekében. A szocialista szemléletből következik, hogy a humanitás jegyében nem teszünk különbséget ember és ember között. Természetes, hogy elsősorban a szocialista országokkal, népekkel keressük a megértést, közeledést, és együttműködést. Távlati perspektívában a technika állandó és rohamos fejlődése közelebb hozza egymáshoz a különböző nyelven beszélő embereket. Ezért a nem szocialista országok népeivel is – hangsúlyozva a jogos önvédelem szükségességét – keresni kell a megértést, az együttműködést. Bár a nemzetközi horizont korántsem egyértelműen biztató, sőt súlyos visszaeséseket is láthatunk, azonban éppen haladó nemzeti hagyományaink alapján élen kell járnunk az internacionalizmus vállalásában és lépésről lépésre történő megvalósításában.

Ezeket a dolgokat kell tisztáznunk először nekünk pedagógusoknak önmagunkban, hogy a szocialista hazafias nevelés megvalósításával korszerű hazaszeretetre és az ehhez fűződő reális látásmódra neveljük tanítványainkat. A hazaszeretet lelkes, önfeláldozó formáinak és józan realizmusának az ötvözetére van szüksége mai fiatalágunknak – a legkisebb korosztályoktól felfelé –, hogy segítséget adjunk nekik az eligazodáshoz bonyolult korunk nemzeti és nemzetiségi kérdéseiben.

II. NÉHÁNY TARTALMI VONATKOZÁS

A szocialista hazaszeretetre nevelésnek ezt a hármas célkitűzését az életkornak megfelelő mélységben és formában meg tudjuk valósítani az alsó tagozaton is. A hármas célkitűzéssel együtt azt is, amit a hazafias nevelés alapkoncepciójának nevezhetnénk: lerakhatjuk a korszerű hazaszeretet józan realizmusának az alapjait.

Az első nevelési feladat megvalósításakor az összes tantárgyakon végighúzódo legfontosabb feladatunk a magyar nyelv megbecsülésének, megszerettetésének felkeltése, ébrentartása. Ami a másik feladatkört illeti, igyekeznünk kell, hogy a magyar múltból ne csak a negatívumokat emeljük ki, a dolgozó nép elnyomását, kiszákmányolását. Van olyan tapasztalatunk, hogy az egyoldalú negatívumok kihangsúlyozása sablonokhoz, sőt nemzetközi közömbösséghez is vezethet.

A múlt osztálytársadalmainak megismerése mellett, azzal egyidejűleg, a lelkes, cselekvő hazaszeretet megalapozása céljából arra is szükség van, hogy a magyar múlttal kapcsolatban is felébredjen a tanulóknban a jogos nemzetközi büszkeség tudata, és hogy azt a maguk logikájával meg is tudják indokolni. Tehát azt is meg kell mutatni, hogy népünk évszázados függetlenségi harcai mennyi hősiességet, önfeláldozást követeltek népüktől. A gyermeki szemlélet eszközeivel azt kell igazolnunk, hogy ezekre a harcokra azért is büszkék lehetünk, mert akár a törökkel, akár később a némettel álltunk szemben, a haladóbb, a fejlettebb társadalmi formát védelmeztük. És mert a fejlődésért harcoltunk, az újért, a korszerűért, azért tudtunk annyiszor a többszörös túlerővel szemben is helytállni, sőt mint az egri várban, vagy az 1849-es dicsőséges tavaszi hadjáratban, győzelmeket is aratni. A függetlenségi harcok ilyen irányú elemzése különösen a fiútanulókra van nagy hatással, és ugyanakkor, amikor ezek ismertetésével a jogos nemzeti büszkeséget keltjük fel bennük, egyúttal a társadalmi haladás életkoruknak megfelelő fogalmával is megismerkedhetnek.

Az olvasókönyvekben vannak olvasmányok a török elleni függetlenségi harcokról és a kuruc korszakról is. Kár, hogy az 1848-49-es szabadságharcnak inkább csak a politikai - mozgalmi eseményeit ismertetik az olvasmányok. Az ezzel kapcsolatos fegyveres harc ismertetésére nagyon jól fel lehetne használni Gárdonyi néhány ilyen jellegű feldolgozását. A tanító az olvasás és környezetismereti órákon még sok minden mást is közölhet, kisdobos foglalkozásokon vagy akár tanítási órákon más olvasmányokat is bemutathat, azok otthoni házi olvasására buzdíthatja tanítványait. A hangsúly azon van, hogy ne resteljük népünk történelméből azokat a momentumokat sem kiemelni, amelyek a nemzeti öntudat erősítését szolgálják, és céltudatosan kapcsoljuk össze nemzeti eredményeinket az egyes korok haladó mozgalmával. (Például: A török ellenes háborúk idején a primitívebb török társadalom rablóhadjárata elleni védekezés, vagy 1848-49-ben a polgári forradalom harca a feudális kötöttségek ellen stb.)

„A dolgozó nép élete régen és ma” - ez a párhuzamos szembeállítás minden osztály olvasás- és környezetismereti tantervi anyagában megtalálható. Ebben a párhuzamban a magyar múlt eseményeinek ismertetésekor gyakran fel kell tennünk a kérdést, hogy ez a sok hősi harc a múltban miért hozott aránylag olyan kevés eredményt. Azonban a múlt ilyen célú elemzésekor vigyáznunk kell, hogy ne legyünk sablonosak, és hogy főképpen tanítványainkat ne neveljük történelmi sablonokra, amire a jelek szerint igen hajlamosak. Ezt elkerülhetjük, ha az általános „elnyomók-elnyomottak” képletben mindig a konkrét történelmi helyzetet elemezzük. Szocialista jelenünk aztán olyan bőséges és sokirányú szemléltetést nyújt, hogy tanítványaink maguktól jutnak el mai eredményeink értékeléséhez. Ezt úgy érhetjük el, ha a múlt megismerésekor is mindig a tényekre hivatkozunk, ha nagy szavak helyett a nemzeti realizmus szemléletére neveljük őket. Ezt el tudjuk úgy is érni, hogy az életkornak megfelelő érzelmi hatásokat is igénybe vesszük, és hogy tudatosan elkerüljük a feleslegesen intellektualizáló jelleget.

Szocialista jelenünk bemutatásának anyagában szerepelhet a tanulók közvetlen

környezete, a család és az iskola élete, közvetlen környéke és a hozzáfűződő történelmi emlékek. Ezt a témakört nagyon sokfelé lehet elágaztatni.

Nagyon sokirányú kapcsolatot lehet teremteni, például a magyar táj éghajlatával, a magyar táj szépségeivel, a Balaton, a Tisza, a Duna, Budapest vagy bármely más táj és város festői képével. Szocialista jelenünkben természetesen benne van az egész természet, a természetben az ember munkájával, az állatvilág és a természet hatalmas fölé emelkedő szellemi erejével, félelmetes technikai-gépi eszközeivel. Ebben az egész bonyolult megismerési folyamatban nem nehéz természetesen és logikusan megláttatni a hazát, annak dolgos népét, szép tájait, a tájban az embert, az ember hatalmát és szülőföldjéhez fűződő szeretetét, és ebben a szeretetben épülő, naponként gyarapodó, fejlődő szocialista társadalmunkat.

A nyelvhez, műveltséghez, tájhoz, néphez és főként az emberhez kötődő hazaszeretetet könnyen össze lehet kapcsolni az internacionalizmus gondolatával. Az olvasókönyvekben bőséges anyag áll rendelkezésünkre annak szemléltetésére, hogy a Szovjetunióknak milyen döntő szerepe volt népünk szabadságának kivívásában. A május 1-ről, anyák napjáról szóló, és más hasonló tárgyú olvasmányok, valamint a környezetismeret tantervi anyaga, mind következetesen elvezetik tanítványainkat a dolgozók legszervezettebb csapatának fogalmához, a munkásosztályhoz, annak harci alakulataihoz.

A munkásmozgalom múltját és a nemzetköziség gondolatának feldolgozását tartalmazó anyagrészek önként kínálják a következtetést, hogy csakis a munkásság harcai tették lehetővé mai szocialista életünket, és az internacionalizmus nemhogy csorbítaná nemzeti büszkeségünket, érdekeinket, hanem éppen ellenkezőleg: a dolgozók nemzetközi érdekközössége a legfőbb biztosítéka hazánk békés fejlődésének. Bármilyen felnőttesen is hangzik ez az utóbbi megállapítás, az alsó tagozatos hazafias nevelésnek éppen ez a feladata, hogy közel hozza ezeket a dolgokat a gyermeki szemlélethez. A megfelelő szemlélet gyermeki alapjainak lerakását úgy kell elkezdenünk, hogy a nemzetköziséget érintő olvasmányokat, környezetismereti anyagrészeket mindig azzal a tanulással dolgozzuk fel, hogy a nemzetköziség nem ellentéte, hanem magasabb foka, ésszerű következménye szocialista hazánk szeretetének.

E tanulmány keretein belül lehetetlen a hazafias nevelés minden tartalmi kérdését még csak érinteni is.

Csupán a három alapvető terület anyagrészeinek feldolgozásához igyekeztünk néhány szempontot adni, hogy ezek segítségével – a tanulók életkori sajátosságait messzemenően figyelembe véve – alsó tagozati szinten is le tudjuk rakni a reálisan gondolkodó, a realitásokkal számoló lelkes, cselekvő hazaszeretet alapjait.

DR. GULÁCSY ÉVA

III. A HAZAFIAS NEVELÉS MÓDSZEREIRŐL AZ ALSÓ TAGOZATOS MUNKÁBAN

„Az általános iskola célja, hogy megalapozza a kommunista ember személyiségének kialakítását.”

A személyiség formálást érintő erkölcsi követelmények tükröződnek a személyiséget meghatározó erkölcsi jegyekben, amelyek között az első helyen találjuk a hazájához, népéhez, nemzeti kultúrájához és más népekhez való viszonyulások jellemző vonásait. A szocialista erkölcs a hazafiság kategóriáján belül is támaszt követelményeket az emberrel szemben, a szocialista társadalom fejlődésének meg-

felelően. Ezeknek a követelményeknek a teljesítése országunkkal, népünkkel szembeni kötelezettségünk.

Igaz az a megállapítás, hogy könnyebb ma hazafiságra nevelni mint régen, mert szocializmust építő országunk nagyszerű eredményei bőséges meggyőző alapot adnak ehhez. De ugyanakkor nehéz feladat! Szüntelen harcot kell folytatnunk az ellentmondó hatásokkal szemben már a nevelés kezdeti időszakától. A szocialista hazaszeretet elemeit vizsgálva az 1-4. osztályos tanulóknál, a Nevelési Terv megállapítja, hogy általában nem él a nacionalizmus, sovinizmus, irredentizmus. De a sok felnőttben élő másfajta hazafiság hatással lehet, van tanítványainkra már korán. Elsősorban nekünk kell hazafiaknak lenni velük szemben, az igaz hazafiság és a nemzetköziség elválaszthatatlan egysége bázisán. (Állapítja meg az OPI kiadványa.)

Az átélt tapasztalatok, élmények, tehát a konkrét, objektív anyagi viszonyok tükröződése nemcsak elvek, szabályok, normák formájában fogalmazódik meg a gyermekekben, hanem hangulati, érzelmi (pszichikus) formában is: Az eddigi felmérések, tapasztalatok kiemelik, hogy az érzelmi tükröződésnek különösen nagy szerepe van a nevelésben, az erkölcsi nevelésben. Az erkölcsi érzelmek – például a szeretet, a hazaszeretet, a gyűlölet (az ellenség gyűlölete), a bizalom, az együttérzés, részvét stb. az emberek közti gyakorlati kapcsolatok szubjektív-pszichikai megnyilvánulása.

Az önérzet, a büszkeség (jogos nemzeti büszkeség) stb. érzelmek, így például a nemzeti gőg, faji elfogultság stb. az embernek önmagához, mint a társadalom tagjához való viszonyának megnyilvánulása. Az erkölcsi érzelmek segítik vagy gátolják a helyes erkölcsi magatartás kialakulását. Mivel a következetes, folyamatos hazaszeretetre neveléssel a honvédelmi kötelezettség ellátására is képessé tesszük tanulóinkat, így különösen fontos, hogy az érzelmekre sokkal jobban, tervszerűbben, tudatosabban hassunk. A spontán lehetőségek felhasználása sem elhanyagolható. Elemzésünk középpontjában a tanulók hazafias érzelmei állnak.

Az igazi hazafias érzelmek felébresztését már a nevelés kezdeti időszakában alkalmazni kell. Annál nagyobb lesz a nevelés hatásfoka a szocialista hazafiságra nevelésben az alsó tagozatban is, minél jobban megszervezzük az intellektuális hatások és az érzelmek dialektikus fejlődését, és ehhez a módszereket változatosan alkalmazzuk.

A hazafiság, az emberszeretet, az optimizmus, a nacionalizmus stb. olyan erkölcsi elvek, amelyek érzelmi formában is gyökereznek az emberek tudatában. Az erkölcsi érzelmek, a hazaszeretet is, társadalmi jellegű. A hazafiság így leginkább a társadalompszichológia területéhez tartozik. A kollektivitás, a szocialista humanizmus, az elvek és a gyakorlat egysége – áthatva a szocialista erkölcs konkrét követelményeit, az erkölcsi nevelés legfőbb célkitűzéseit – az igaz hazafi eszményében öltönek testet: „aki odaadóan szereti szocialista hazáját, népét... Mély meggyőződéssel ragaszkodik szocialista gazdasági és társadalmi rendünkhöz. Tudja, hogy hazánk csak a felszabadulást követően létrejött új rend alapján vált minden becsületese állampolgár igazi hazájává...”

Ennek elérése érdekében az 1-4. osztályos gyermekeknél a követelményrendszer előírja a legcélmibb erkölcsi ismeretek, érzelmek és meggyőződések formálását.

Az igaz hazafi, a szocialista ember eszményének – mint az erkölcsi nevelés legfőbb célkitűzése – ismeretében, valamint a tartalmi vonatkozások tisztázása alapján (L.: I-II.) fontos a nevelés céljának megfelelő módszerek megválasztása és alkalmazása.

Kalinyin szavaival élve a szocialista hazaszeretet sarkalló, aktív, szenvedélyes,

törhetetlen szeretet legyen! Az ellenséggel szemben nem ismer kíméletet, a hazáért semmiféle áldozattól sem riad vissza. Erre kell gondolnunk a módszerek megválasztása során is. A megalapozó munkánkhoz alapvető kiindulás, hogy a hazaszeretet meghatározott cselekvési módban és elemek komplexusában (a társadalmi tudat és a pszichológia síkján) nyilvánul meg. Ezért a tanulók életkori sajátosságainak megfelelően sok szép, igaz és érzelmeket keltő események, élmények kel-
lenek! Ezek alapján képesek lesznek hazafias tettek végrehajtására.

A hazafias nevelés – mint az erkölcsi nevelés – folyamat, és sajátos feladatainak megfelelően, ezeknek a megvalósítására, meg kell keresnünk a legalkalmasabb módszereket, vagyis az eljárásoknak, jellegzetes pedagógiai tevékenységeknek és felhasznált eszközöknek a rendszerét. A tevékenységek jellemző egymásutánjáról van szó a hazafiságra nevelés folyamatában is, amellyel aktívan hat a tanító a gyermekre, a gyermekközösségre.

A módszer funkciója, célja a folyamatban Petuchov szerint: erkölcsi érzelmek, fogalmak, meggyőződések, készségek és szokások, valamint akarati, jellembeli tulajdonságok kialakítása. Fontos feltétel az eszközök és tevékenységek beilleszkedése a nevelés, a hazafias nevelés célját szolgáló feladatok logikus rendszerébe.

Ahhoz, hogy az alkalmazott módszerekkel hatékony legyen a hazafiságra nevelés – az erkölcsi nevelésnek ezen a nagyon fontos területén folytatott munkánk – szükséges alapvető feltételek megléte, figyelembevétele:

1. Az erkölcsi nevelés társadalmilag meghatározott célja – a szocialista embereszmény, az igaz hazafi eszménye, valamint e célra alkalmas eljárások, tevékenységek, eszközök rendszere. A bemutatott órarészletek nevelési célja: A szülőföld és a szocialista haza szeretetére nevelés az általános iskola alsó tagozatában.

2. A nevelőmunka konkrét feladata és tartalma: A feladatok sokrétűségének tanulmányozása mellett, az elemzés világossága céljából kiemelnénk a hazai táj és a dolgozó nép megszerettetésének feladatát. Hazaszeretet nincs a szülőföld szeretete nélkül. Ezért ragadtuk ki tanulmányunkban az első feladatot, és ezzel szoros kapcsolatban az érzelmi tükröződés különösen nagy szerepét.

3. Az 1–4. osztályos gyermekek életkora, pszichológiai jellemzőik, értelmi fejlettségük szintje.

4. Ezúttal kiemelnénk alapvető feltételként a célkitűzésnek megfelelően a közösségi együttélésben és munkában szerzett erkölcsi tapasztalások és érzelmek gazdagságát, amelyekben beágyazottan érvényesülnek a választott módszerek.

Dialektikusan kell néznünk a módszerek kérdését.

(Következik a befejező rész.)

WELTHER TERÉZ
Jászberény, Tanítóképző Intézet

A modális hangsorok tanításának hasznosságáról 'a zenei nevelés és oktatás vonatkozásaiban

Tanulmányomban, melynek legfőbb célja, hogy rámutassanak a modális sorok tanításának zenei írás-olvasás elsajátítását segítő eredményes tan-
tárgypedagógiai módszereire, szükségesnek tar-

tom felidézni, hogy honnan is indul el a modális zene.

Csupán emlékeztetni szeretnék arra, hogy a görög zene és az egyházi zene milyen nevelési